

УДК 342.5

doi.org/10.30970/jcl.4.2021.3

Петро Стецюк

Доцент, кандидат юридичних наук, доктор права,
Київський національний університет імені Т. Шевченка,
суддя Конституційного Суду України у відставці,
Львів, Україна
petro.stetsiuk@gmail.com

ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗАГРОЗ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ЦІЛІСНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ 2014 РОКУ)

THE ACTIVITIES OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE UNDER THE THREAT TO THE TERRITORIAL INTEGRITY AND NATIONAL SECURITY (BASED ON THE MATERIALS OF 2014)

Petro Stetsiuk

Associate professor, Ph. D. (Law), doctor of law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, former judge of the Constitutional Court of Ukraine, Lviv, Ukraine

Abstract | The study analyzes the reasons for the emergence of new political and legal realities in Ukraine and the emergence of special responsibility for its activities of the Constitutional Court of Ukraine. After all, numerous provisions have imposed on the Constitutional Court of Ukraine the direct duties of ensuring both territorial integrity and national security.

For the entire quarter of the century of its operation, the activity of the Constitutional Court of Ukraine on "guaranteeing the supremacy of the Constitution of Ukraine and the Main Law of the state throughout its territory" was the most challenging and responsible in the first month after the victory of the Revolution of Dignity in Ukraine. The article highlights the grounds on which this conclusion has been made and analyzes each of them.

In the period between February 22, 2014 (the flight of the President of Ukraine Viktor Yanukovich from Ukraine) and June 8 of the same year (taking the oath by the newly elected President Petro Poroshenko) the Constitutional Court of Ukraine reviewed and ruled in three cases, the materials of which came before the court right after the victory of the Revolution of Dignity. The study conducted analyses each of these decisions and the course of events that preceded their adoption.

Special attention has been drawn to the fact that in this period the Constitutional Court of Ukraine demonstrated the proper professional level, mobility in organizing its activities, and its judges showed a high level of civic maturity. The practical conclusion of this article is the proposal to include a separate chapter 'Peculiarities

of the review of cases by the Constitutional Court of Ukraine under of the treats to the territorial integrity and national security of Ukraine in the Rules of the Procedure of the Constitutional Court of Ukraine.

Keywords: territorial integrity, national security, Constitutional Court of Ukraine, the sole body of the constitutional jurisdiction.

Анотація | У даному дослідженні проаналізовано причини виникнення нових політико-правових реалій в Україні та настання особливої відповідальності за свою діяльність для Конституційного Суду України. Адже чимало законодавчих положень поклали на Конституційний Суд України безпосередні зобов'язання із забезпечення як територіальної цілісності України, так і її національної безпеки.

За всю чвертьстолітню історію функціонування діяльність Конституційного Суду України щодо «гарантування верховенства Конституцій України як Основного Закону держави на всій її території» найбільш складною та відповідальною була саме в перші місяці після перемоги в Україні Революції Гідності. У статті виокремлено підстави, на основі яких було зроблено такий висновок, та проаналізовано кожен з них.

У період з 22 лютого 2014 року (втеча з України Президента України Віктора Януковича) по 8 червня того ж року (складення присяги новобраним Президентом України Петром Порошенком) Конституційним Судом України було розглянуто і прийнято рішення у трьох справах, матеріали яких поступили до суду вже після перемоги Революції Гідності. Проведене дослідження включає аналіз кожного з цих рішень та хід подій, які передували їх прийняттю.

Особливу увагу звернено на те, що у цей період Конституційний Суд України проявив належну фаховість, мобільність в організації своєї діяльності, а його судді – високу громадянську зрілість. Практичним висновком статті слугує пропозиція передбачити окрему главу «Особливості розгляду справ Конституційним Судом України в умовах загроз територіальній цілісності та національній безпеці України» у Регламенті Конституційного Суду України.

Ключові слова: територіальна цілісність, національна безпека, Конституційний Суд України, орган конституційної юрисдикції, конституційність.

У новітній історії України найшли своє відображення різні події та явища, які в єдності характеризують непростий процес її становлення як конституційної держави. Водночас відновлення державної незалежності Українського народу на початку 90-их років минулого століття, як і самі наміри «створити» в територіальних межах колишньої Української РСР «самостійну українську державу» з «неподільною і недоторканою» територією, на якій мали б бути «чинними виключно Конституція і закони України»¹, очевидно, не викликало особливого захоплення у різних пострадянських політичних сил та угруповань. Серед останніх були як прихильники збереження колишнього СРСР (від різного роду інтернаціоналістів, соціалістів, «оновлених» комуністів – до відвертих сталіністів), так і «заново відроджені» великодержавні (російські) шовіністи. Згодом більшість з них щиро вітатиме появу російської (майже офіційної) позиції про те, що саме «крах Радянського Союзу став найбільшою геополітичною катастрофою (XX-го – П.С.) століття»². Тому й не дивно, що після недовготривалих спроб проведення демократичних перетворень в Росії посилюються авторитарні тенденції, відновлюється великодержавний шовінізм та з'являються надумані територіальні претензії до сусідніх держав – колишніх радянських республік.

¹ Про проголошення незалежності України. Постанова Верховної Ради Української РСР. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. С. 502.

² Послание Федеральному Собранию Российской Федерации. 25 апреля 2005 года. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/2293>

За таких обставин відносини між Російською Федерацією та Україною, особливо враховуючи реальність спроб останньої досягти своєї конституційної мети – «розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу»³, були приречені на глибоку конфронтацію. З боку Російської Федерації, незважаючи на підписані нею ж Будапештський меморандум 1994 року (Меморандум про гарантії безпеки з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї) та т. з. «Великий договір про дружбу» 1997 року (Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією), все частіше стали «лунати» претензії як щодо територіальній цілісності України, так і відверті погрози її національній безпеці. Апогеєм таких «дружніх відносин» став кінець лютого – початок березня 2014-го року, коли «російські погрози» різко перемістилися у площину практичної реалізації. Як наслідок – незаконна анексія РФ Криму, а згодом і фактична окупація нею ж окремих районів Донецької та Луганської областей, повсюдна активізація ведення гібридної війни проти України, включаючи перманентні військові дії із залученням російських кадрових військовослужбовців⁴.

Все це привело до нових політико-правових реалій в Україні, які торкнулися усіх без виключення сфер суспільного життя, більшості соціальних груп населення та передусім організації діяльності органів публічної влади. Адже від них з цього часу вимагалось особливо чітко дотримання своїх повноважень та встановлених зобов'язань, оскільки неналежне їхнє виконання автоматично могло підсилювати ворожу діяльність держави-агресора всередині нашої країни. Виняткова відповідальність за свою діяльність настала і для Конституційного Суду України, оскільки саме він зачинним на той час законодавством й надалі залишався «єдиним органом конституційної юрисдикції» (ч. 1 ст. 147 Конституції України в редакції від 28.06.1996 р.⁵), безпосереднім завданням якого залишалося «гарантування верховенства Конституцій України як Основного Закону держави» на всій її території (ст. 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» 1996 року⁶).

Все це, разом із положеннями ч. 3 ст. 2 Конституції України, за яким «територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою», ч. 2 ст. 6 Конституції України про те, що «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України»), ч. 1 ст. 17 Конституції України, за яким «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу») та ч. 2 ст. 147 Конституції України, відповідно до якої «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України» в редакції тексту Основного Закону держави від 28.06.1996 р.) – поклало на Конституційний Суд України безпосередні зобов'язання щодо забезпечення як територіальної цілісності України, так і її національної безпеки. Звичайно, що останнє могло здійснюватися «лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ч. 2 ст. 19 Конституції України). Зокрема, надзвичайно важливим в цій ситуації була й та обставина, що у своїх процесуальних діях із власної ініціативи Конституційний Суд України був максимально обмежений приписами Основного Закону держави, зокрема і викладеними у статтях 150 та 151 Конституції України⁷.

У часовому вимірі діяльність Конституційного Суду України з «гарантування верховенства Конституцій України як Основного Закону держави на всій її території»⁸ найбільш складною та

³ Конституція України. Верховна Рада України: Офіц. вид. Київ. Парламентське вид-во. 1996. 104 с.

⁴ Постановление Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации от 1 марта 2014 г. N 48-СФ г. Москва "Об использовании Вооруженных Сил Российской Федерации на территории Украины. 5 марта 2014г. Российская газета - Федеральный выпуск № 51(6323). URL: <https://rg.ru/2014/03/05/voyska-dok.html>; Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without reference to a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)]. 68/262. Territorial integrity of Ukraine. URL: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262

⁵ Конституція України. Верховна Рада України: Офіц. вид. Київ. Парламентське вид-во. 1996. 104 с.

⁶ Про Конституційний Суд України. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 49. С. 272.

⁷ Конституція України. Верховна Рада України: Офіц. вид. Київ. Парламентське вид-во. 1996. 104 с.

⁸ Про Конституційний Суд України. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 49. С. 272.

відповідальною за всю його чвертьстолітню історію функціонування, як видається, була саме в перші місяці після перемоги Революції Гідності в Україні. Адже саме в цей час Україна фактично опинилася в статусі країни без «повноцінного» інституту глави держави, оскільки ще 22 лютого 2014 року Президент України В. Янукович «у неконституційний спосіб самоусунувся від здійснення конституційних повноважень» та став «таким, що не виконує свої обов'язки»⁹. І тільки через три з половиною місяці, а саме 8 червня 2014 року, обраний на дострокових президентських виборах П. Порошенко, після складення присяги на засіданні парламенту, приступив до виконання обов'язків Президента України¹⁰. Натомість весь цей час, відповідно до ст. 112 Конституції України, повноваження Президента України виконував Голова Верховної Ради України. Однак останній не міг здійснювати низку безпосередніх повноважень Президента України, зокрема передбачених пунктами 2, 6-8, 10-13, 22, 24, 25, 27, 28 статті 106 Конституції України¹¹.

По-друге, майже одночасно із Президентом України В. Януковичем територію нашої держави залишили також (фактично втекли на територію держави-агресора) Прем'єр-Міністр України, більшість членів його Уряду, значна частина народних депутатів України, а також Міністр оборони України та керівники окремих видів Збройних Сил України, її силових структур. Самі ж Збройні Сили України, а також правоохоронні органи та частина силових структур були доведені перед цим (тим же керівництвом держави, яке покинуло її територію) до стану повної неготовності як обороняти Україну, захищати її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканість, так і належним чином забезпечувати національну безпеку держави. Все це реально «загрожувало керованості держави, територіальній цілісності і суверенітету України, масовому порушенню прав і свобод громадян»¹².

По-третє, сам Конституційний Суд України на той час перебував далеко не в найкращому стані як з формально-організаційної (зовнішньої), так і з внутрішньої (морально-етичної) сторони. Адже із 18 передбачених Основним Законом держави суддів Конституційного Суду України на кінець лютого 2014 року в штатів суду перебувало тільки 12 суддів. Це при тому, що сам «кворум» для проведення пленарних засідань Конституційного Суду України й надалі становив рівно 12 суддів, а для прийняття рішень на таких засіданнях необхідно було отримати щонайменше 10 голосів «за» тих же суддів Конституційного Суду України. Така значна «недостача» суддів Конституційного Суду України, а саме шість вакансій в його складі, утворилися з одного боку в наслідок не заповнення главою держави «своєї» (однієї) вакансії судді Конституційного Суду України, яка виникла ще в листопаді 2013 року. Натомість, після дострокового припинення повноважень Президента України у лютому 2014 року, дана вакансія не могла бути заповненою в.о. глави держави, оскільки останнє було прямо заборонено приписом вище згаданої ст.112 Конституції України. З іншого боку, п'ять інших вакансій суддів Конституційного Суду України (за т.з. парламентською квотою) утворилися в наслідок ухвалення 24 лютого 2014 року Верховною Радою України Постанови «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді». Цим нормативним актом парламентарі «достроково припинили повноваження та звільнили з посади» п'ятьох суддів Конституційного Суду України «у зв'язку з порушенням ними присяги судді»¹³. Одночасно, цією ж Постановою парламенту пропонувалося «виконуючому обов'язки Президента України достроково припинити повноваження та звільнити з посад» ще двох суддів Конституційного

⁹ Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України. Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 11. С. 15.

¹⁰ Про проведення урочистого засідання Верховної Ради України, присвяченого складенню присяги Українському народові новообраним Президентом України. Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 27. С. 929.

¹¹ Про відновлення дії окремих положень Конституції України. Закон України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 11. С. 143.

¹² Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України. Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 11. С. 15.

¹³ Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді. Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 12. С. 201.

Суду України, які були призначені Президентом України, а «Раді суддів України у триденний строк скликати позачерговий з'їзд суддів України, на якому розглянути питання дострокового припинення повноважень та звільнення з посад» також п'ятьох «суддів Конституційного Суду України, які були призначені з'їздом суддів України». Причина в обидвох випадках називалася та ж сама - «у зв'язку з порушенням ними присяги судді»¹⁴.

Очевидно, що такий розвиток подій «навколо» Конституційного Суду України жодним чином не сприяв покращенню морально-психологічного стану як серед його суддів, так і в більшості апарату суду. Адже, немало з них, в силу насамперед суб'єктивних причин, небезпідставно вважали себе прихильними до попереднього Президента України В. Януковича та його найближчого оточення. Для них події на київському майдані 2013-2014 рр., перемога Революції Гідності, втеча глави держави разом із найближчим оточенням за межі України – справили своє «неповторне» враження. Тому належна підготовка та розгляд в таких умовах будь-яких справ Конституційним Судом України, а особливо політично значимих, видався тоді далеко не простою справою.

У період з 22 лютого 2014 року (втеча з України Президента України В. Януковича) по 8 червня того ж року (складення присяги новобраним Президентом України П. Порошенком) Конституційним Судом України було розглянуто і прийнято рішення у трьох справах, матеріали яких поступили до суду вже після перемоги Революції Гідності. Мова йде про справу за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим), справу за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя" та справу за конституційним поданням 101 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 16 розділу ХУ "Перехідні положення" Конституції України (справа про строк, на який обирається Президент України). Всі три справи мали безпосереднє відношення до питань захисту територіальної цілісності України та збереження її національної безпеки.

Справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим. Шостого березня 2014 року депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, перебуваючи під тотальним впливом проросійських та сепаратистськи налаштованих сил, прийняли Постанову "Про проведення загальнокримського референдуму". Цим документом Верховна Рада Автономної Республіки Крим, зокрема, постановила: 1) увійти до складу Російської Федерації як суб'єкт Російської Федерації; 2) призначити на 16 березня 2014 року загальнокримський референдум (включаючи місто Севастополь), на який винести такі альтернативні питання: "Ви за воз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта Російської Федерації?", "Ви за відновлення дії Конституції Республіки Крим 1992 року і за статус Криму як частини України?"; 3) затвердити текст бюлетеня для голосування на загальнокримському референдумі 16 березня 2014 року та встановити, що бюлетені для голосування на загальнокримському референдумі друкуються російською, українською та кримськотатарською мовами; 4) затвердити тимчасове положення про загальнокримський референдум; 5) створити Комісію Автономної Республіки Крим із проведення загальнокримського референдуму; 6) звернутися до Президента Російської Федерації та до Федеральних Зборів Державної Думи Російської Федерації про початок процедури входження до складу Російської Федерації як суб'єкта Російської Федерації¹⁵.

¹⁴ Там, же.

¹⁵ Крымские известия. 2014, 7 марта.

Виконуючий обов'язки Президента України, Голова Верховної Ради України О. Турчинов, відповідно до статті 112, частини другої статті 137 Конституції України, Указом Президента України від 7 березня 2014 року №1702-6/14 "Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 6 березня 2014 року №1702-6/14 "Про проведення загальнокримського референдуму" зупинив дію даної Постанови¹⁶ та невідкладно (того ж таки дня – 07.03.2014 р.) звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо її відповідності Конституції України. На думку в. о. Президента України Верховна Рада Автономної Республіки Крим, ухваливши вищезгадану Постанову, порушила конституційні принципи реалізації державного суверенітету України, засади конституційного ладу, територіальної організації та здійснення державної влади в Україні. Одночасно з подібним поданням до Конституційного Суду України звернувся також і Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який, при цьому, окрему увагу звернув й на те, що вирішення питання про зміну території України має здійснюватися на всеукраїнському референдумі. Обидва конституційні подання було об'єднано в одне конституційне провадження.

Розглядаючи дану справу, Конституційний Суд України встановив, що Верховна Рада Автономної Республіки Крим, ухваливши 6 березня 2014 року Постанову "Про проведення загальнокримського референдуму", якою було передбачено входження АРК до складу Російської Федерації як її суб'єкта, звернення до Президента Російської Федерації та до Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації про початок процедури входження АРК до складу Російської Федерації як суб'єкта Російської Федерації, винесення на референдум питань що такого входження – порушила конституційний принцип територіальної цілісності України та вийшла за межі своїх повноважень. На думку Конституційного Суду України, Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" не відповідала цілій низці конституційних положень, зокрема статтям 1, 2, 5, 8, частині другій статті 19, статті 73, пункту 3 частини першої статті 85, пунктам 13, 18, 20 частини першої статті 92, статтям 132, 133, 134, 135, 137, 138 Конституції України. Тому, ухвалюючи своє Рішення у цій справі, Конституційний Суд України вирішив: 1. Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанову Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" від 6 березня 2014 року № 1702-6/14.; 2. Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" від 6 березня 2014 року № 1702-6/14, визнана неконституційною, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення. 3. Припинити діяльність Комісії Автономної Республіки Крим із проведення загальнокримського референдуму, територіальних та дільничних комісій, створених для проведення цього референдуму. 4. Раді Міністрів Автономної Республіки Крим припинити фінансування заходів щодо проведення референдуму, забезпечити знищення бюлетенів, агітаційних матеріалів¹⁷.

На підставі даного Рішення Конституційного Суду, зокрема в частині його висновку щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України, Верховна Рада України 15 березня 2014 року достроково припинити повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим¹⁸. Такі дії українського парламенту були прямо передбачені пунктом 28 частини

¹⁶ Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 6 березня 2014 року № 1702-6/14 "Про проведення загальнокримського референдуму". Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261/2014#Text>

¹⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим) від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/671>

¹⁸ Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 14. С. 324.

першої статті 85 Конституції України, а також абзацом п'ятим частини першої статті 22 Конституції Автономної Республіки Крим¹⁹, частиною шостою статті 4 Закону України "Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим"²⁰.

Очевидно, що ні Постанова українського парламенту про дострокове припинення повноважень ВР АРК через порушення нею Конституції і законів України, ні рішення Конституційного Суду України у справі про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим не зупинили проведення сепаратистами 16 березня 2014 року в АРК т. з. "кримського референдуму". Однак фактом залишається те, що в ті критично важкі для української державності дні Конституційним Судом України були здійснені всі від нього залежні заходи та дії щодо збереження територіальної цілісності України та підтримання її національної безпеки. Такий висновок певним чином підтверджується не тільки самим змістом вищезгаданого рішення Конституційного Суду України, а також і аналізом т. з. "часового перебігу" розгляду даної справи суді, який відбувся в рекордно короткі строки. Адже ця справа була розглянута Конституційним Судом України за п'ять робочих днів (від часу поступлення матеріалів справи до суду і до оприлюднення ним рішення по справі). При цьому, початок розгляду справи мав місце за наявності критично малої кількості діючих суддів Конституційного Суду України, а сам її розгляд супроводжувався різними "перешкодами" як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, обумовленими діями різного роду сепаратистів, колишніх українських високопосадовців тощо²¹.

Рішення Конституційного Суду України у справі про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим – одне з небагатьох вітчизняних актів органу конституційної юрисдикції, яке нашло свій позитивний відгук в тогочасній зарубіжній літературі²². Воно також увійшло до двадцяти п'яти знакових рішень Конституційного Суду України за всю історію його функціонування²³, а окремі приписи та положення з даного рішення лягли в основу аргументації низки наступних актів Конституційного Суду України. Так, розглядаючи згодом питання про припинення дії Меморандуму про розвиток співробітництва між Конституційним Судом України та Конституційним Судом Російської Федерації від 14 червня 2000 року, Конституційний Суд України, зокрема, зазначив, що між ним та Конституційним Судом Російської Федерації 14 червня 2000 року було укладено Меморандум про розвиток співробітництва між КСУ та КС РФ, у якому передбачено підтримання відносин між судами на основі принципів подальшого розвитку всебічних взаємовигідних українсько-російських відносин, забезпечення верховенства права, основних прав і свобод людини, взаємної поваги, довіри та співробітництва і т. д. Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014 визнав Постанову Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" від 6 березня 2014 року № 1702-6/14 такою, що не відповідає Конституції України. Отже, правових підстав для проведення 16 березня 2014 року референдуму в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі не було, і його результати не можуть вважатися основою для "самовизначення Автономної Республіки Крим та міста Севастополя". Натомість всупереч зазначеному рішення Конституційного Суду України вказаний референдум було проведено, а його результати використано для укладення 18 березня 2014 року Договору між Російською Федерацією і так званою "Республікою Крим" "Про прийняття до Російської Федерації Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації нових суб'єктів". В свою чергу, Конституційний Суд РФ, розглянувши "справу щодо перевірки конституційності міжнародного договору, який не набрав чинності, між Російською Федерацією та Республікою Крим про прийняття до Російської Федерації Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації

¹⁹ Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим. Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. С. 43.

²⁰ Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим. Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. С. 19.

²¹ Березюк О. Сутінки Конституційного Суду, або Історія одного гріхопадіння. *Дзеркало тижня*. Випуск №27. 8-15 серпня, 2014.

²² Eckhardt K. Status prawny Krymu w świetle orzeczeń sądów konstytucyjnych Ukrainy i Rosji. *Przegląd Sejmowy*. 2014, nr 3.

²³ 25 знакових рішень Конституційного Суду України. Київ. 2021. С. 18-19.

нових суб'єктів", ухвалив Постанову від 19 березня 2014 року № 6-П, якою визнав цей договір таким, що відповідає Конституції Російської Федерації, визнавши таким чином міжнародну правосуб'єктність адміністративно-територіальної одиниці України (АРК). При цьому, даючи у зазначеній постанові оцінку конституційності договору між РФ і т. з. "Республікою Крим", Конституційний Суд РФ знехтував принципами та положеннями Меморандуму щодо подальшого розвитку всебічних взаємовигідних українсько-російських відносин, забезпечення верховенства права, основних прав і свобод людини, взаємної поваги, довіри та співробітництва. Тому, Конституційний Суд України вирішив припинити дію Меморандуму про розвиток співробітництва між Конституційним Судом України та Конституційним Судом Російської Федерації від 14 червня 2000 року²⁴.

Справа про конституційність Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя". Одинадцятого березня 2014 року, продовжуючи відверто проросійську та одночасно ворожу до України діяльність, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим прийняли Постанову "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя". В цьому акті, зокрема, було зазначено про те, що коли «в результаті прямого волевиявлення народів Криму, яке має відбутися 16 березня 2014 року (т. з. «кримський референдум» – П.С.), буде прийнято рішення про входження Криму, включаючи Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, до складу Росії, Крим після референдуму буде проголошено незалежною та суверенною державою з республіканською формою правління; Республіка Крим буде демократичною, світською та багатонаціональною державою, яка зобов'язується підтримувати мир, міжнаціональну та міжконфесійну злагоду на своїй території; Республіка Крим як незалежна і суверенна держава у разі відповідних результатів референдуму звернеться до Російської Федерації із пропозицією про прийняття Республіки Крим на підставі відповідного міждержавного договору до складу Російської Федерації як нового суб'єкта Російської Федерації"²⁵.

Після оприлюднення Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя", виконуючий обов'язки Президента України, Голова Верховної Ради України О. Турчинов невідкладно Указом Президента України від 14 березня 2014 року № 296 "Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 11 березня 2014 року № 1727-6/14 "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя" зупинив її дію²⁶ та звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо її конституційності. При цьому, виконуючий обов'язки Президента України, вважав, що прийнята ВР АРК 11.03.2014 р. Постанова не відповідає як низці статей Конституції України, зокрема її статтям 2 та 73, п. 2 ч. 1 ст. 85, статтям 132, 133 та 134), так і окремим положенням Конституції Автономної Республіки Крим (ч. 1 та 3 ст. 1, ч. 1 ст. 2, ч. 1 та 5 ст. 6, ч. 3 ст. 18, ч. 1 ст. 26) та Закону України "Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим" (ч. 9 ст. 10). Крім того, автор конституційного подання також був переконаний в тому, що ВР АРК, діючи у спосіб, що суперечить нормам Конституції України та законів України, порушила ч. 2 ст. 8 та ч. 2 ст. 19, ст. 135 Основного Закону України.

Під час розгляду даної справи Конституційним Судом України було детально проаналізовано як базові засади конституційного ладу України, основи її територіального устрою, так і статусу Автономної Республіки Крим та її представницького органу – Верховної Ради АРК. Так, аналізуючи окремі положення Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя", КСУ "нагадав", що ще у своєму

²⁴ Рішення Конституційного Суду України про припинення дії Меморандуму про розвиток співробітництва між Конституційним Судом України та Конституційним Судом Російської Федерації від 17 квітня 2014 року № 10-р/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va10p710-14#Text>

²⁵ Крымские известия, 2014, 12 марта.

²⁶ Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 11 березня 2014 року № 1727-6/14. Указ Президента України від 14 березня 2014 року № 296. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/u296_14?an=1&ed=2014_03_14

Рішенні № 1-рп/2003 від 16 січня 2003 року було чітко зазначено про те, що для Автономної Республіки Крим як адміністративно-територіальної одиниці України не притаманні державний суверенітет, власне громадянство та інші ознаки держави, а межі Автономної Республіки Крим з іншими адміністративно-територіальними одиницями не є державними кордонами²⁷. Натомість відповідно до ч. 2 ст. 133 Основного Закону України Автономна Республіка Крим та місто Севастополь входять до складу України як окремі одиниці адміністративно-територіального устрою України; місто Севастополь не входить до складу Автономної Республіки Крим, має спеціальний статус, який визначається законом України²⁸ (підпункт 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014). Водночас за статтею 134 Конституції України Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання. Натомість встановлений статтями 137, 138 Основного Закону України перелік питань, які належать до відання Автономної Республіки Крим, та питань, з яких вона здійснює нормативне регулювання, унеможливорює вирішення нею питань, пов'язаних із територіальним устроєм, конституційним ладом та державним суверенітетом. Отже, на думку Конституційного Суду України, затвердження Постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим Декларації, прийнятої депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутатами Севастопольської міської ради, не належить до повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим і суперечить статтям 2, 8, 132, 133, 134, ч. 2 ст. 135, ст.ст. 137 та 138 Конституції України²⁹.

До того ж, Конституційний Суд України при розгляді даної справи звернув увагу на ту обставину, що ВР АРК в межах своїх повноважень може приймати виключно рішення та постанови, які не суперечать Конституції і законам України (ч. 2 ст. 135 Конституції України). Тому, прийнявши Постанову "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя", ВР АРК вийшла за межі своїх повноважень, чим порушила ч. 2 ст. 19 Основного Закону України³⁰.

Значне місце у розгляді даного конституційного подання зайняло звернення Конституційного Суду України до питань змісту категорії «право народу на самовизначення». Це було обумовлено тим, що в оскаржуваній Постанові ВР АРК містилися положення, за якими "у разі якщо в результаті прямого волевиявлення народів Криму, яке має відбутися 16 березня 2014 року, буде прийнято рішення про входження Криму, включаючи Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, до складу Росії, Крим після референдуму буде проголошено незалежною та суверенною державою з республіканською формою правління". Однак Конституція та закони України, інші нормативно-правові акти, у тому числі Конституція Автономної Республіки Крим, затверджена Законом України від 23 грудня 1998 року № 350-XIV, а також міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, не містять поняття "народи Криму" та не розкривають його змісту. Саме тому використання у Декларації поняття "народи Криму" як узагальненого визначення громадян України, які проживають в Автономній Республіці Крим та в місті Севастополі, є безпідставним, а зазначене поняття

²⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Конституції Автономної Республіки Крим та Закону України "Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим" (справа про Конституцію Автономної Республіки Крим) 16 січня 2003 року № 1-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-03#Text>

²⁸ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим) від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/671>

²⁹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя" від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-14#Text>

³⁰ Там, же.

є таким, що не відповідає Конституції України³¹. Конституційний Суд України окремо підкреслив, що згідно із загально визнаними принципами і нормами міжнародного права народи мають право на самовизначення, яке не повинне тлумачитися як таке, що санкціонує або заохочує будь-які дії, які порушують чи підривають (повністю або частково) територіальну цілісність або політичну єдність суверенних і незалежних держав, які дотримуються принципу рівноправ'я і самовизначення народів і внаслідок цього мають уряди, які представляють інтереси всього народу на їх території без будь-яких відмінностей (Статут Організації Об'єднаних Націй, Декларація про принципи Міжнародного права, що стосуються дружніх відносин співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, від 24 жовтня 1970 року, Заключний акт наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року)³².

Єдиний орган конституційної юрисдикції спеціально наголосив, що право на самовизначення на території Автономної Республіки Крим та в місті Севастополі було реалізовано їх жителями як невід'ємною частиною всього Українського народу під час всенародного голосування на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року. Враховуючи результати цього референдуму, Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей – 28 червня 1996 року прийняла Конституцію України, в якій, зокрема, проголосила Україну суверенною і незалежною державою (стаття 1) та закріпила принцип її територіальної цілісності (стаття 2). Крім того, надзвичайно важливим є й та обставина, що Конституція України не передбачає права окремої частини громадян України (зокрема і національних меншин) на одностороннє самовизначення, в результаті якого відбудеться зміна території України як унітарної держави. Питання зміни кордонів України повинне вирішуватися на всеукраїнському референдумі, призначеному Верховною Радою України відповідно до статті 73, пункту 2 частини першої статті 85 Основного Закону України.

У результаті розгляду даної справи Конституційний Суд України визнав такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанову Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя" від 11 березня 2014 року № 1727-6/14³³. Доводи і аргументи, наведені Конституційним Судом України в обґрунтуванні даного рішення в частині розуміння сутності категорії «право народу на самовизначення», та особливості його реалізації в сучасній Україні, як видається, мало немаловажне значення для подальшого розвитку подій щодо забезпечення територіальної цілісності та національної безпеки України. Адже після «*правового false start*» із спробою реалізувати «народами Криму» права на самовизначення жодні інші «народи» («Донбасу», «Луганщини», «Донеччини» і т.д.) не пішли його шляхом.

Справа про строк, на який обирається Президент України. Приймаючи 22 лютого 2014 року Постанову Верховної Ради України «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів», українські парламентарії не тільки констатували сам факт такого «самоусунення», а й засвідчили всю складність ситуації, в якій опи-

³¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя" від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-14#Text>

³² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя" від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-14#Text>

³³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя" від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-14#Text>.

нилася Україна внаслідок дій останнього, а також всю реальність загроз її керованості, територіальній цілісності і суверенітету, масового порушенню прав і свобод громадян³⁴. Все це спонукало парламентаріїв до прийняття рішення про призначення позачергових виборів Президента України на 25 травня 2014 року.

Однак, в силу певних «неузгодженостей» в національному законодавстві, які виникли з різних причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, у групи народних депутатів України «виникли сумніви» щодо строку, на який мав би обиратися Президент України на новопризначених позачергових президентських виборах. У зв'язку з цим народні депутати України попросили Конституційний Суд України дати офіційне тлумачення положень частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 16 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України стосовно визначення строку повноважень Президента України, обраного на позачергових виборах. Своє прохання вони обґрунтовували неоднозначним (як на їх погляд) розумінням строку, на який в тій ситуації обирається Президент України. Адже, на їхній погляд, практичне застосування положення 3 пункту 16 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України ("чергові вибори Президента України після відновлення положень Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року за Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України проводяться в останню неділю березня 2015 року") за певних обставин може призвести до ситуації, коли Президент України, обраний на позачергових виборах та здійснюватиме свої повноваження в межах іншого строку, ніж це передбачено частиною першою статті 103 Конституції України («Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років»).

Розглядаючи дану справу, Конституційний Суд України, звернув увагу, зокрема, на ту обставину, що главу держави може бути обрано як на чергових, так і на позачергових виборах і, що положення статті 103 Конституції України та інших її статей, які визначають конституційно-правовий статус Президента України, не містять норм, які встановлювали б інший строк, крім п'ятирічного, на який громадяни України можуть обирати главу держави, незалежно від виду виборів (чергових або позачергових). Звідси закріплений ч. 1 ст. 103 Основного Закону України п'ятирічний строк є єдиним конституційно встановленим строком, на який обирається Президент України; цей строк однаковою мірою поширюється як на Президента України, обраного на чергових виборах, так і на Президента України, обраного на позачергових виборах»³⁵.

Що ж стосується п. 16 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України ("чергові вибори Президента України після відновлення положень Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року за Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України проводяться в останню неділю березня 2015 року"), то цим пунктом, на думку Конституційного Суду України, було доповнено розділ XV "Перехідні положення" Конституції України згідно із Законом України "Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" від 1 лютого 2011 року № 2952-VI. Це було зроблено, зокрема, для унормування конкретної ситуації, що виникла у зв'язку із внесенням змін до Конституції України стосовно правового регулювання виборів Президента України та необхідністю встановлення (після проведення виборів глави держави 17 січня 2010 року) дати наступних чергових виборів Президента України, а саме в останню неділю березня 2015 року. Натомість аналіз змісту положень

³⁴ Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України. Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 11. С.15.

³⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 101 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 16 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України (справа про строк, на який обирається Президент України) від 15 травня 2014 року 5-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-14#Text>

цього «пункту», на думку Конституційного Суду України, давав підстави для висновку, що ним визначено дату лише наступних чергових виборів Президента України, і ці положення не поширюються на правовідносини щодо позачергових виборів глави держави. Через це проведення позачергових виборів Президента України до останньої неділі березня 2015 року унеможливило застосування пункту 16 розділу ХУ "Перехідні положення" Конституції України, оскільки його положення втрачали функціональне призначення і взаємозв'язок з положеннями частин першої, п'ятої статті 103 Основного Закону України.³⁶

Враховуючи все це разом, Конституційний Суд України 15 травня 2014 року прийняв рішення про те, що положення частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України необхідно розуміти так, що Президент України обирається громадянами України на позачергових, як і на чергових виборах, строком на п'ять років.³⁷

Справа про строк, на який обирається Президент України, подібно до двох інших вищезгаданих справ, матеріали яких також поступили до Конституційного Суду України в надзвичайно критичний для України час, і вирішення яких мало *a priori* важливе значення для її майбутнього, – була розглянута в максимально короткі строки. Її розгляд жодним чином не ускладнив сам виборчий процес на позачергових президентських виборах 2014 року, а «зміст» не тільки допоміг окремим громадянам України розібратися із своїми «конституційними страхами», а й реально сприяв утвердженню верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій її території.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що в один із найтяжчих періодів новітнього періоду розвитку національної державності Українського народу, в часи, коли реальними стали загрози територіальній цілісності України та її національній безпеці (лютий – червень 2014 року), Конституційний Суд України проявив належну фаховість, мобільність в організації своєї діяльності, а його судді – високу громадянську зрілість. Конституційному Суду України вдалося в надзвичайно короткі строки в неповному конституційному складі та в непростій морально-політичній атмосфері ухвалити рішення, направлені на безпосереднє збереження територіальній цілісності України та зміцнення її національної безпеки.

Аналіз діяльності Конституційного Суду України в умовах реальних загроз територіальній цілісності та національній безпеці України дає підстави для суттєвого перегляду відповідних регламентних норм та приписів щодо максимального скорочення встановлених процедурних строків, різного роду вимог та "процесуальних зобов'язань" при розгляді справ в Конституційному Суді України. Для цього в Регламенті Конституційного Суду України варто передбачити окрему главу "Особливості розгляду справ Конституційним Судом України в умовах загроз територіальній цілісності та національній безпеці України».

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Eckhardt K. Status prawny Krymu w świetle orzeczeń sądów konstytucyjnych Ukrainy i Rosji. Przegląd Sejmowy. 2014, nr 3.
2. Березюк О. Сутінки Конституційного Суду, або Історія одного гріхопадіння. Дзеркало тижня. Випуск №27. 8-15 серпня, 2014.
3. Крымские известия. 2014, 12 марта.

³⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 101 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 16 розділу ХУ "Перехідні положення" Конституції України (справа про строк, на який обирається Президент України) від 15 травня 2014 року 5-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-14#Text>

³⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 101 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 16 розділу ХУ "Перехідні положення" Конституції України (справа про строк, на який обирається Президент України) від 15 травня 2014 року 5-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-14#Text>

4. Крымские известия. 2014, 7 марта.
5. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации. 25 апреля 2005 года. URL: <http://krem-lin.ru/events/president/transcripts/2293>

Перелік юридичних документів:

6. 25 знакових рішень Конституційного Суду України. Київ. 2021. С. 18-19.
7. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without reference to a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)]. 68/262. Territorial integrity of Ukraine. URL: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262
8. Конституція України. Верховна Рада України: Офіц. вид. Київ. Парламентське вид-во. 1996. 104 с.
9. Постановление Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации от 1 марта 2014 г. N 48-СФ г. Москва "Об использовании Вооруженных Сил Российской Федерации на территории Украины. 5 марта 2014г. Российская газета - Федеральный выпуск № 51(6323). URL: <https://rg.ru/2014/03/05/voyska-dok.html>
10. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 29. С. 19.
11. Про відновлення дії окремих положень Конституції України. Закон України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 11. С. 143.
12. Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 14. С. 324.
13. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 5-6. С. 43.
14. Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 6 березня 2014 року № 1702-6/14 "Про проведення загальнокримського референдуму". Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261/2014#Text>
15. Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 11 березня 2014 року № 1727-6/14. Указ Президента України від 14 березня 2014 року № 296. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/u296_14?an=1&ed=2014_03_14
16. Про Конституційний Суд України. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 49. С. 272.
17. Про проведення урочистого засідання Верховної Ради України, присвяченого складенню присяги Українському народові новообраним Президентом України. Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 27. С. 929.
18. Про проголошення незалежності України. Постанова Верховної Ради Української РСР. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. С. 502.
19. Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді. Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 12. С. 201.
20. Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України. Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 11. С. 15.
21. Рішення Конституційного Суду України про припинення дії Меморандуму про розвиток співробітництва між Конституційним Судом України та Конституційним Судом Російської Федерації від 17 квітня 2014 року № 10-р/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va10p710-14#Text>
22. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Конституції Автономної Республіки Крим та Закону України "Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим" (справа про Конституцію Автономної Республіки Крим) 16 січня 2003 року № 1-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-03#Text>
23. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя" від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-14#Text>
24. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 101 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 16 розділу ХУ "Перехідні положення" Конституції України (справа про строк, на який обирається Президент України) від 15 травня 2014 року 5-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-14#Text>
25. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" (справа про проведення місцевого

референдуму в Автономній Республіці Крим) від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/671>

References

Bibliography:

1. Eckhardt K. Status prawny Krymu w świetle orzeczeń sądów konstytucyjnych Ukrainy i Rosji. *Przegląd Sejmowy*. 2014, nr 3.
2. Bereziuk O. Sutinky Konstytutsiinoho Sudu, abo Istoriia odnogo hrihkopadinnia. *Dzerkalo tyzhnia*. Vypusk №27. 8-15 serpnia, 2014.
3. Krymskie izvestiia. 2014, 12 marta.
4. Krymskie izvestiia. 2014, 7 marta.
5. Poslanye Federalnomu Sobranyiu Rossiyskoi Federatsyy. 25 aprelia 2005 hoda. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/2293>.

List of legal documents:

6. 25 znakovykh rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. Kyiv. 2021. S. 18-19.
7. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without reference to a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)]. 68/262. Territorial integrity of Ukraine. URL: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262
8. Konstytutsiia Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy: Ofits. vyd. Kyiv. Parlamentske vyd-vo. 1996. 104 s.
9. Postanovlenie Soveta Federatsii Federalnogo Sobraniia Rossiiskoi Federatsii ot 1 marta 2014 g. N 48-SF g. Moskva "Ob ispolzovanii Vooruzhennykh Sil Rossiiskoi Federatsii na territorii Ukrainy. 5 marta 2014g. Rossiiskaia gazeta - Federalnyi vypusk № 51(6323). URL: <https://rg.ru/2014/03/05/voyska-dok.html>
10. Pro Verkhovnu Radu Avtonomnoi Respubliky Krym. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1998. № 29. S. 19.
11. Pro vidnovlennia dii okremykh polozhen Konstytutsii Ukrainy. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2014. № 11. S. 143.
12. Pro dostrokovye prypynennia povnovazhen Verkhovnoi Rady Avtonomnoi Respubliky Krym. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2014. № 14. S. 324.
13. Pro zatverdzhennia Konstytutsii Avtonomnoi Respubliky Krym. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1999. № 5-6. S. 43.
14. Pro zupynennia dii Postanovy Verkhovnoi Rady Avtonomnoi Respubliky Krym vid 6 bereznia 2014 roku № 1702-6/14 "Pro provedennia zahalnokrymskoho referendumu". Ukaz Prezydenta Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261/2014#Text>
15. Pro zupynennia dii Postanovy Verkhovnoi Rady Avtonomnoi Respubliky Krym vid 11 bereznia 2014 roku № 1727-6/14. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 bereznia 2014 roku № 296. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/u296_14?an=1&ed=2014_03_14
16. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 49. S. 272.
17. Pro provedennia urochystoho zasidannia Verkhovnoi Rady Ukrainy, prysviachenoho skladenniu prysiahы Ukrainському narodovi novoobranym Prezydentom Ukrainy. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2014. № 27. S. 929.
18. Pro proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1991. № 38. S. 502.
19. Pro reahuvannia na fakty porushennia suddiamy Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy prysiahы suddi. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2014. № 12. S. 201.
20. Pro samousunennia Prezydenta Ukrainy vid vykonannia konstytutsiinykh povnovazhen ta pryznachennia pozacherhovyykh vyboriv Prezydenta Ukrainy. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2014. № 11. S. 15.
21. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy pro prypynennia dii Memorandumu pro rozvytok spivrobitnytstva mizh Konstytutsiinyim Sudom Ukrainy ta Konstytutsiinyim Sudom Rosiiskoi Federatsii vid 17 kvitnia 2014 roku № 10-r/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va10p710-14#Text>
22. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinyim podanniam 50 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen Konstytutsii Avtonomnoi Respubliky Krym ta Zakonu Ukrainy "Pro zatverdzhennia Konstytutsii Avtonomnoi Respubliky Krym" (sprava pro Konstytutsiui Avtonomnoi Respubliky Krym) 16 sichnia 2003 roku № 1-rp/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-03#Text>
23. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinyim podanniam vykonuiuchoho oboviazky Prezydenta Ukrainy, Holovy Verkhovnoi Rady Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Postanovy Verkhovnoi Rady Avtonomnoi Respubliky Krym "Pro Deklaratsiui pro nezalezhnist

- Avtonomnoi Respubliki Krym i mista Sevastopolia" vid 20 bereznia 2014 roku № 3-rp/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-14#Text>
24. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 101 narodnoho deputata Ukrainy shchodo ofitsiinoho tлумachennia polozhen chastyn pershoi, piatoi statti 103 Konstytutsii Ukrainy u systemnomu zviazku z punktom 16 rozdiluh KHU "Perekhidni polozhennia" Konstytutsii Ukrainy (sprava pro strok, na yakii obyraietsia Prezydent Ukrainy) vid 15 travnia 2014 roku 5-rp/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-14#Text>
  25. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam vykonuiuchoho oboviazky Prezidenta Ukrainy, Holovy Verkhovnoi Rady Ukrainy ta Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Postanovy Verkhovnoi Rady Avtonomnoi Respubliki Krym "Pro provedennia zahalnokrymskoho referendumu" (sprava pro provedennia mistsevoho referendumu v Avtonomnii Respublitsi Krym) vid 14 bereznia 2014 roku № 2-rp/2014. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/671>.